

РОЛЬ УЯВИ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЄВИМ РОЗВИТКОМ

Стаття присвячена вивченню особливостей становлення уяви у дітей та її роль у формуванні творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовленнєвим розвитком

Ключові слова: творчі здібності, уява, порушення мовленнєвого розвитку, мислення.

The article is devoted to the study of peculiarities of imagination formation in children and its role in the formation of creative abilities of senior preschool children with impaired speech development

Keywords: creative abilities, imagination, speech development disorders, thinking.

Формування творчої особистості у підростаючого покоління - одне з найважливіх завдань педагогічної теорії і практики на сучасному етапі розвитку суспільства. Творчий розвиток сприяє різнобічному розвитку особистості дитини, сприяє поглибленню уявлень про навколишній світ, вирішує багато завдань мовленнєвого розвитку дітей, таких як: формування правильної вимови, збагачення лексичного запасу, удосконалення граматичної правильності мовлення, розвитку зв'язного мовлення тощо.

Поняття творчості в цілому і дитячої, в тому числі, завжди привертало до себе увагу багатьох спеціалістів: психологів, педагогів, філософів, мистецтвознавців. Не втратило це поняття свого значення і в сучасному світі, дозволяючи знаходити нові шляхи для його розвитку і формування.

В умовах сьогодення спостерігається велика кількість дітей із різноманітними мовленнєвими порушеннями. Перед логопедами, психологами, педагогами, батьками гостро постає питання не тільки щодо корекції мовленнєвого порушення та пов'язаних з ним різноманітних відхилень у психофізіологічній сфері, але і пошуку оптимальних психолого-педагогічних умов, які дозволяють всебічно впливати на порушений онтогенез дитини.

Багато дослідників займалися вивченням когнітивного розвитку дітей з мовленнєвою патологією. Н.А. Чевелева, К.С. Цветкова, О.М. Мастюкова, Г.С. Сергеева у своїх працях досліджували різні види сприйняття; Г.С. Гуменна вивчала особливості пам'яті дітей з мовленнєвими порушеннями, О.М. Усанова, Т.А. Фотекова досліджували різні види уваги дітей зазначеної категорії, В.П. Глухів, Л.О. Зайцева, В.О. Ковшиків вивчали особливості різних форм мислення та уяви дітей. Однак,

враховуючи наявні проблеми в дослідженні та розвитку творчих здібностей можна стверджувати, що існуюча наукова інформація не володіє необхідною повнотою і потребує покращення корекційно-педагогічних методів.

В цілому науковці зазначають, що для дітей з мовленнєвим недорозвиненням характерні:

- недостатня стійкість уваги, обмежені можливості його розподілу, порушення уваги стосуються не тільки сприйняття словесного матеріалу, а часто носять генералізований характер;
- недостатній обсяг інформації про навколишній світ;
- відставання в розвитку словесно-логічного типу мислення;
- загальна психофізична розгальмованість;
- недорозвинення загальної та дрібної моторики тощо.

Найбільш сприятливим періодом розвитку творчих здібностей, як і зв'язного мовлення, виступає старший дошкільний вік.

Вивчення особливостей творчої уяви дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) показало, що зазначена патологія веде за собою і затримку розвитку уяви, так як у дітей із ЗНМ мовленнєвий досвід обмежений і розмовне мовлення бідне.

Уява – «особлива форма людської психіки, що стоїть окремо від інших психічних процесів, але, разом з тим, займає проміжне положення між сприйняттям, мисленням і пам'яттю» [4, с. 37]. Активну участь у становленні уявлення має значення мовлення.

Уява міцно пов'язана з наочно-образним мисленням, яке передбачає реконструювання образу певної ситуації. На відміну від мислення, яке завжди спрямоване на встановлення реально існуючих, але ще невизначених зв'язків, уява створює нові образи, події, бажання, яких насправді немає, а інколи й не може бути взагалі. Одним із проявів взаємного зв'язку між уявою та мисленням є втрата здатності мислення до створення нових структур, якщо його позбавити творчого компоненту. З іншого боку, від'єднана від мислення уява виявляється безсилою. Мислення прискорює уяву, яка створює модель перетворення знань для подальшої перевірки і висвітлення мисленням.

Л. С. Виготський та Д. Б. Кабалевський вказують уяву в якості основного критерію творчості людини. Л. С. Виготський стверджує, що творча діяльність виникає неспішно й поступово, формуючись з простих форм у складні, й у кожному періоді дитинства має свою форму й в подальшому залежить від інших форм діяльності.

Перші прояви уяви можуть бути зафіксовані у два роки. У даний період уява дитини мимовільна, її прояви визначаються конкретними обставинами та наявними перспективами. З віком наслідування дитини стають більш складнішими у зв'язку зміною характеру ігрової діяльності: дитина активно включається в сюжетно-рольові ігри, в яких вона зобов'язана все більшою мірою задовольнятися альтернативами, використовуючи можливості уяви [1, с. 79].

У періодизації психічного розвитку Л.С.Виготського, уява являється центральним психічним новоутворенням дошкільного віку. Формування уяви відбувається за допомогою ігрової діяльності, котра є провідною у цьому віці. Саме у ігровій діяльності уява дитини дошкільного віку проявляється в яскравих формах. Дитина яка грає з машинкою, уявляє, що їде за кермом, дівчинка, яка, граючи з лялькою, уявляє себе мамою, – це приклади творчості.

Порив до самостійної творчості зафіксовується у віці 5 – 6 років. В цей період за допомогою досягнутих зразків поведінки і діяльності дитина може легко оперувати ними, відходячи від штампів, комбінуючи їх при створенні продуктів уяви.

Вчений С. Рубінштейн визначає уяву як «відліт від попереднього досвіду, це переробка даного і породження на цій основі нових образів, які є і продуктами творчої діяльності людини, і прообразами для неї» [2, с. 239].

Уява орієнтується у імовірнісному передбачуваному середовищі, за допомогою якого вона завжди прагне вийти за рамки власного досвіду і даного моменту часу. За допомогою цього дитина знаходить не один, а декілька варіантів вирішення певної ситуації.

Окрім зазначеного уява виконує такі функції:

1) Функція регулювання емоційних станів. Людина за допомогою розвинутої уяви може повністю або частково знімати напруження чи контролювати свої емоції.

2) Функція програмування і планування діяльності. Сутність функції в упорядкуванні таких програм та оцінювання їх вірності.

3) Функція формування внутрішнього плану дій, за допомогою якого відбувається втілення його в житті.

4) Функція довільної регуляції пізнавальних процесів. Завдяки образам людина звертає увагу на події, що дає можливість керувати спогадами та сприйняттям.

5) Функція уяви дійсності полягає у встановленні образів та вмінню використовувати її вирішуючи певні задачі.

Зазначені функції можуть здійснюватися через активну і пасивну уяву. Активна уява поділяється на відтворюючу, або репродуктивну, та творчу. Репродуктивна уява – це створення образів, які відповідають опису. При цьому об'єктивно образ створений іншим, а суб'єктивно людина його вважає новим. Образ будується за допомогою словесного опису об'єктів, які сприймаються у вигляді карт, таблиць, схем тощо.

Широта, глибина знань, установки людини впливають на яскравість, повноту та точність уяви. Спотворенні уявлення спостерігаються при недосконалості знань. Тобто, повнота, точність, яскравість відтворюючої уяви залежить від характеру, форми та якості матеріалу, що викликає суб'єктивні образи об'єктивного світу [2, с. 240].

Функціонує репродуктивна уява завжди, коли людині доводиться малювати в своїй уяві те, чого насправді в реальному житті не існує або недоступне безпосередньому сприйняттю.

Самостійне створення нових неіснуючих образів називають творчою уявою. Творча уява пов'язана з мисленням, особливо з такими процесами – аналіз, узагальнення, порівняння, синтез. Творча уява починає виникати тоді, коли з'являється проблемна ситуація, і для її вирішення необхідно вигадати щось нове. Протікання творчої уяви відбувається за допомогою розкладання та з'єднання накопичених знань. При цьому образи уяви формуються як абсолютно нових комбінаціях і поєднаннях.

Пасивна уява – це позбавлене дієвості психічний процес, якому характерно створення образів і планів, які втілюються у життя. Вона виникає довільно або мимовільно. Довільно – образи, які створені навмисно, однак без мети втілити їх у життя, а мимовільні ж виникають в умовах бездіяльності свідомості, в стані афекту, галюцинацій і т. д.

Початок створення образів уяви відбувається поетапно, перший етап – формування, характеризується аналізом одержаних від реальності думок або раніше сформованих уявлень в результаті життєвого досвіду. Під час такого аналізу відбувається абстрагування предмету, що ізолює від інших предметів в нашій уяві [3, с. 152].

Абстраговані образи становлять суть синтезуючої діяльності уяви – це другий етап формування образів уяви. Синтезуючи діяльність уяви заснована на здатності помічати, виділяти в предметах та явищах їх специфічні чи неявні ознаки, властивості та переносити їх на інші предмети.

Уява відіграє важливу роль у навчанні, за її допомогою у процесі шкільного навчання учень змушений використовувати творчу та репродуктивну, або відтворюючу, уяву. Здатність до творчого перетворення, комбінування смислового значення компонентів навчального процесу, яке пов'язане із функціонуванням творчої уяви, – все це впливає на успішність засвоєння знань дитиною. Створення нових образів необхідне при прочитанні та засвоєнні змісту оповідання, при розумінні історичних подій та природних явищ, також при вирішенні математичних задач та рівнянь.

Уява являється необхідним елементом творчості людини, яке виражається в побудові уявленні продуктів праці, також вона забезпечує формування програми поведінки в ситуації, коли проблемний випадок створюється невизначеністю. Уява може характеризуватися як засіб створення образів, що замінюють активну діяльність, а не програмують її.

Разом у своїй єдності уява та творче мислення є основою для становлення творчого зв'язного мовлення у дітей, зокрема і у дітей з порушеним мовленнєвим розвитком.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп.к.: Академвидав, 2007. 616с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 424 с
3. Логопсихологія: Навчальний посібник / За ред. Коноплястої С. Ю. К. : Академія, 2010. 293 с.
4. Мартиненко С. М., Хоружа Л. Л. Загальна педагогіка: Навч. посіб. К.: МАУП, 2002. 176 с.

Науковий керівник кандидатка педагогічних наук, доцентка Ільїна Н.В.